

*Internacionalni univerzitet u Novome Pazaru
Departman računarskih nauka
Salahudin Fetić, saradnik u nastavi
salahudin.fetic@uninp.edu.rs*

INFORMACIONO- KOMUNIKACIONI RAZVOJ U MEDIJIMA SA POSEBNIM OSVRTOM NA SANDŽAK

ABSTRACT

The aim of this article is to investigate how information and communication technologies; the computer as a tool for media content production, transmission and publication of the same, to modern software solutions, internet and mobile technologies, influenced the development and the reform of the media in Sandžak, from print and radio to television, as well as the emergence of the new media - informative internet portals, which have become the fastest means of information.

The intention is to explore how at one time in one area, the media suffered a major transformation in order to remain alive, and for these reasons - the development of information and communication resources.

Keywords: media, information, communication, technology, Sandžak.

UVOD

Cilj ovog rada je istražiti koliko su i na koji način informacione i komunikacione tehnologije, od računara, kao sredstva za proizvodnju medijskog sadržaja, prijenos i publikaciju istog, do savremenih softverskih rješenja, internet i mobilnih tehnologija, uticale na razvoj i reformiranje medija na području Sandžaka, preko štampanih do radijskih i televizijskih, kao i pojave novih medija – informativnih internet portala, koji već preuzimaju primat u brzini informisanja.

Razmatramo posljedice primjene tehnološke ekspanzije u medijima, koliko su informatička sredstva pomogla, a u kojim segmentima odmogla ili degradirala pojedine medijske formate i publikacije.

Ljudski resurs u medijima se doima jako važnim i interesantnim i to u oblicima njegovog prilagođavanja novim oblicima medijskog plasiranja, te procentom i načinom prihvatanja novih tehnologija od strane običnog svijeta.

U radu dajemo i poseban osvrt na informacione tehnologije koje se bave komunikacionim sistemima, često nazivanim informaciono-komunikacionim tehnologijama i sistemima, koji jesu u direktnoj povezanosti sa medijima, čak se može kazati da mediji potpadaju u kategorije informaciono-komunikacionih tehnologija, iz prostog razloga jer osnova njihovog nastanka jeste ista: potreba ljudi za komunikacijom jednih sa drugima, ili komunikacije jednih sa masama, korištenjem posrednika; a ti posrednici su zapravo mediji.

KOMUNIKACIJE I KOMUNICIRANJE

U historiji razvoja komunikacija, kao osnovni i prvi oblik razmjene informacija navodi se direktni razgovor među ljudima i ljudi sa masama. Razvojem ljudske civilizacije i potrebom za što efikasnijom komunikacijom, razvila su se sekundarna sredstva komuniciranja. U početku su to bili isključivo štampani materijali dok razvojem tehnologije prijenosa radijskog i tv signala nije počela masovna upotreba prijemnika istih i razvila se posebna industrija njihove proizvodnje.¹

Komunikacija među ljudima i komunikacija među mašinama dijelom je obuhvaćeno našim istraživanjem. Međutim, ono što nas u eri digitalne komunikacije interesira jeste komunikacija čovjeka sa mašinom i komunikacija mašine sa čovjekom, koja se nužno javlja u komunikaciji ljudi korištenjem mašina. S tim u vezi, važna nam je definicija informaciono-komunikacionih sistema i tehnologija koja glasi:

To je skup posebnih institucija, kanala i aktivnosti pomoću kojih grupe specijalista, na društvenim normama utemeljen način, informišu javnost o djelovanju poje-

1 Miroljub Radojković i Branimir Stojković, *Informaciono komunikacioni sistemi*, Clio, Beograd 2009, strana 12-15.

*dinaca, grupa, institucija i organizacija. Njegova svrha je omogućavanje masovnog pristupa informacijama i transparentnost vlasti i drugih organizacija u društvu.*²

MEDIJI

Mediji se mogu definirati kao sredstvo komuniciranja preko koga se prenosi poruka, informacija od komunikatora do recipijenata, bez obzira da li se u ulozi komunikatora odnosno recipijenta javljaju pojedinci ili grupe, kao akteri komunikacione prakse. Svako sredstvo koje obezbjeđuje da se njegovim posredstvom prenose poruke kroz prostor i vrijeme od izvora do primaoca smatra se medijem komuniciranja. Toj svrsi mogu služiti kako komunikacione tehnike tako i izvjesne organske funkcije čovjeka – funkcija jezika, organa za govor i saopćavanje poruka.

INFORMIRANJE I DEZINFORMIRANJE

Informiranje predstavlja proces prenošenja informacija od izvora do primaoca, pri čemu se u ulozi izvora, komunikatora, tj. onoga ko saopćava informaciju, odnosno primaoca, recipijenta, može javiti kako pojedinac tako i grupa pojedinaca, redakcija, institucija. Informisanje je veoma složen vid ljudske aktivnosti budući da je u pitanju proces oblikovanja i transemitiranja informacija s ciljem da se njihovim posredstvom prenesu saznanja o ljudskom iskustvu stečena u socijalnoj praksi. I, da bi se sve to bolje razumjelo potrebno je raščlaniti sam proces informisanja na odgovarajuće faze kako bi se pojмили razvojni momenti toga procesa.

Dezinformiranje je informacija sa potpuno lažnim ili krajnje deformiranim sadržajem, lišena stvarne, činjenične podloge, a to može biti samo namjerno krivotvoren sadržaj, što je česta pojava u svakodnevnom privatnom i javnom životu, tj. u društveno-političkoj praksi. Najčešći oblik dezinformacija su propagandne poruke, i to one kojima se služe najprizemnji oblici propagandne prakse da bi se u protivničke redove unijela makar i kratkotrajna pometnja.³

OD ŠTAMPANOG, PREKO RADIO DO TV NOVINARSTVA

Kako su mediji napredovali u tehnološkom smislu, tako se dostupnost medijima dvojako širila. Nekada, dok su postojavali samo printani mediji, informacija bi od novinara do čitaoca putovala jako dugo, katkada i više od mjesec dana. Kasnije, kada su tehnološke mogućnosti ojačale, pojavili su se dnevni listovi, pa je trajanje procesa objavljivanja vijesti smanjeno za manje do 24 sata. Potom, pojavom radijskog prijenosa, to je svedeno na svega

2 Miroljub Radojković i Branimir Stojković, *Informaciono komunikacioni sistemi*, Clio, Beograd 2009, strana 23.

3 Prof. Dr. Šefket Krčić, *Sandžak i mediji*, istraživački rad, Novi Pazar, 2012., strana 15-19.

nekoliko minuta od izricanja do objavljivanja. Na vrhuncu, kako se smatralo, pojavom televizije, audio prijenosu dodat je i vizuelni prijenos.

Iz perspektive novinara, u prvom mahu, dovoljno je bilo znati dobro napisati vijest, i za tu svrhu, u prvim danima novinarstva, imali smo vremena pisati informaciju i više od 30 dana. potom se to ubrzalo na svakodnevno pisanje, što se smatralo prevelikim ubrzanjem kada je novinarski posao u pitanju. Potom je za novinarsko zvanje, pojavom radija, bilo neophodno i imati dobar glas, dikciju i tečno pravopisno izražavanje. Pojavom televizije, uz sve to, postaje važni i izgled, gestikulacija te ostali elementi ponašanja tokom prenošenja vijesti do čitaoca, slušaoca, gledaoca.

Možemo reći da je u eri televizijskog novinarstva, novinarski posao, poziv ili zanat doživio vrhunac. S druge strane, u tom vremenu, potražnja za dobrim novinarima se povećavala, shodno širenju medija. Međutim, mediji su bili, kako se to voli reći žargonski, „skupa igračka“ i privilegiju da budu vlasnici medija i uređuju po svojoj sopstvenoj želji imali su samo „veliki“. U početku čak samo države i gradovi, a kasnije i privatnici.

INTERNET REVOLUCIJA

Internet revolucija dovela je do pojave portala, koji su znatno promijenili proces prenošenja informacija, bolje reći ubrzali do mjere neizdrživosti, u nekim situacijama, informativno bombardovanje publike. Nekada je bilo potrebno da budete u tačno određeno vrijeme za TV ili radio prijemnikom kako biste čuli informativni program ove ili one medijske kuće ili, ako su štampani mediji u pitanju, sačekati novo izdanje, otići na trafikku i kupiti, a onda čitati u željenom vremenu. Pojavom internet portala, dobili smo mogućnost da putem računara iščitavamo najnovije informacije, bukvalno nekoliko sekundi od trenutka objave, i to bez određenog vremena, odlaska na trafikku, za računarom, a kasnije i pametnim telefonom.

Pojavom pametnih telefona, mogućnosti kreacije aplikacija za najrasprostranjenije platforme androida i IOS-a, koje zapravo vrše ulogu internet portala, prilagođenih spomenutim platformama, dodata je još jedna opcija tzv. „push notifikacija“ koje, u koliko na android ili IOS uređaju imate instaliranu aplikaciju neke medijske kuće ili portala, a kada su u pitanju neki najvažniji sadržaji, dobijete čak i zvučni signal iste sekunde kada informacija bude objavljena.

Potom su na scenu stupile društvene mreže, koje su postale nezaobilazan faktor u informisanju širih masa te samim tim nezaobilazan dio medijskih sistema. Tako da u današnjem vremenu, ukoliko želite ozbiljno gravitirati na medijskom nebu, morate biti, pored štampanog, radijskog ili TV novinarstva, obogaćeni internet izdanjem, aplikacijom za pametne telefone, android, IOS i druge, ali svakako i dostupni na facebook, tviter, te od nedavno i viber javnim grupama. Sve ovo navedeno, sa jedne strane proizvelo je i pozitivne i negativne konsekvence.

Medij i novinarski poziv postao je dostupan bukvalno svakom ko u džepu ima 50 eura i želi ih uložiti u zakupu domena i hostinga sa ovim ili onim nazivom, bez prethodne registracije kod nadležnih organa. Što je za razliku od TV novinarstva, gdje trebate uložiti stotine hiljada eura da bi ste pokrenuli sistem TV-a, ogromna razlika. To je nužno dovelo do potpune slobode govora kada su mediji u pitanju, ali je, sa druge strane, značajno diskreditiralo novinarsku profesiju. Jer glas novinara više nije nužno glas pametnih, iskusnih, načitanih, pripremljenih, već i onih nepismenih, nezrelih i nedostojnih.

Razvoj tehnike uticao je i na mogućnost smanjenja ljudskog resursa u medijima. Nekada je u radiju za jednu emisiju uživo bilo potrebno pet osoba, a sada to može raditi jedna. Nekada je terensku ekipu televizije činilo pet do sedam ljudi, dok sada to može raditi jedan čovjek, novinar, kameraman, montažer, tehničar, ton majstor, fotograf, itd.

Iz svega spomenutog može se zaključiti da je tehnika u velikoj mjeri promijenila rad medija, u većini slučajeva olakšala medijskim upošljenicima, povećala mogućnost i brzinu dostavljanja informacija i smanjila neophodan ljudski resurs.

REFLEKSIJE NA SANDŽAK

Sve što se dešavalo na globalnom nivou pratile su promjene i na lokalnom, uz činjenicu da je sve teže išlo lokalno, u odnosu na globalno. Televizija je još uvijek medij broj jedan. Međutim, razvoj IT-a itekako je uticao na rad televizije, ali i radija i časopisa. Pored toga što se utjecaj najviše odnosio na unutarnju strukturu, u ovom radu više se fokusiramo na refleksije u javnosti.

Pored veće mogućnosti u unutrašnjoj reorganizaciji medija, razvoj IKT-a kroz vrijeme od nastanka prvog medija pa do danas neusporedivo je promijenio dostupnost informacije do običnog čovjeka.

U uvodnom dijelu smo govorili da je nekada za dostupnost informacije bilo potrebno mjesec dana ili kasnije dan, ali je bilo potrebno otići po informaciju, kupiti novine, ili se u određeno vrijeme naći ispred TV ili radio prijemnika kako bi saslušali ono što se na dnevniku kaže. Dakle, mediji su bili podređeni mjestu i vremenu. Danas pomoću internet stranice, pa još mobilne aplikacije i društvenih mreža, svako na kugli zemaljskoj u svakom trenutku saznaje šta se desilo na drugoj strani svijeta. Posebno, kada se radi o veoma važnim informacijama, zvučna obavještenja na mobilnim aparatima.

Radi preglednosti navest ćemo primjer. Ukoliko se neki novinar nalazi na nekoj lokaciji gdje se održava neki jako bitan skup, i sa tog skupa pošalje važnu informaciju, kojoj da nalog da obavijesti sve koji na telefonu imaju instaliranu aplikaciju medija za koji novinar radi, dotok informacije od mjesta dešavanja do publike ne prelazi 60 sekundi, ma gdje na svijetu bili.

Savremeni trendovi i u Sandžaku su početkom 90-tih pa sve do kraja XX vijeka, bili privilegija imućnih. Posebno kada govorimo o personalnim računarima. Ekspanzija računara počinje u XXI vijeku, tako da danas, prema na-

šoj dosta pouzdanjoj informaciji, skoro svaka kuća postaje dio internet mreže i vlasnik PC-a.

U prvoj deceniji XXI vijeka masovno nastaju internet portali koji se u početku bave preuzimanjem informacija, a potom i kreacijom sopstvenih, kako informativnih, tako i autorskih rubrika.

Interesantno je da je jedno vrijeme Islamska zajednica imala najčitaniji portal u Srbiji. Možda zbog velikog fokusa na dešavanja vezana oko nje, a možda i zbog nedostatka prostora na drugim medijima.

Masovna upotreba smart telefona za praćenje medija i medijskih sadržaja u Sandžaku nastupa tek od 2010. godine, u Srbiji nekoliko godina prije.

Nove tehnologije su uvijek bile interesantne mladim generacijama, dok su stariji pribjegavali klasičnim metodama primanja informacija, kupovinom novina ili slušanjem vijesti na televiziji. Podaci govore da je još uvijek više od polovina stanovništva kupuje novine i gleda TV. Ali nije to jedini razlog te pojave. Postoji i uvjerenje da su, još uvijek povjerljiviji TV, radio i printani mediji, čak i ako se radi o portalima ili aplikacijama baš tih medija, onda se vjeruje da uvijek u TV, radio ili printanom izdanju postoji neka ekskluziva.

Nužno, sve gore navedeno, u velikoj mjeri djelovalo je i na građane Sandžaka pozitivno. Jer se može reći da više nema neinformisanih, ili makar kada se radi o mlađim generacijama. Međutim, zasigurno je taj fenomen opteretio umove mnogih bespotrebnim i zatrovao neistinitim informacijama. Došlo je do hiperinformisanosti.

Posebno su tome doprinijele nove tehnologije, opet na pametnim telefonima, pojavom viber i whatsapp komunikacija, te javnih i privatnih na ovim platformama.

Kada su mediji u pitanju, sloboda je na jako niskom nivou, u Srbiji generalno, a u Sandžak naročito.

Trenutno u Sandžaku gravitira:

- 12 televizija
- 12 radio stanica
- 2 časopisa
- 0 dnevnih novina
- 10 i više internet portala

TELEVIZIJE

TV Sandžak (Novi Pazar), Regionalna TV (Novi Pazar), Jedinstvo TV (Novi Pazar), TV Tutin (Tutin), TV Enigma (Prijeplje), TV Forum (Prijeplje), TV Priboj (Priboj), TV Apr (Rožaje), TV Sun (Bijelo Polje), TV Glas Plava (Plav i Gusinje), RTV Panorama (Pljevlja), RTV Pljevlja (Pljevlja).

Od svih sandžačkih gradova jedino Sjenica i Nova Varoš nemaju i nikada nisu imali vlastitu lokalnu televiziju. U Beranama je doskora postojavala TV

Echo. Odlukom Crnogorske radiodifuzne agencije, ova televizija od skoro ne emitira signal. Još uvijek je neizvjesna sudbina rožajske APR Televizije.

RADIO STANICE

Refref (Novi Pazar), Sto Plus (Novi Pazar), JU radio (Novi Pazar), Amaro (Sjenica) Radio Sole (Tutin), Radio Amaro (Sjenica), Radio 033 (Prijepolje), Radio Priboj (Priboj), Radio Jupok (Rožaje), Radio (Bijelo Polje), Radio Plav (Plav), Radio Berane (Berane) i Radio Pljevlja (Pljevlja).

Jedino je radio Refref deklarisan kao islamsko-edukativni radio, koji emituje i informativni program.

ČASOPISI

Kroz historiju, značajnije novine koje su izlazile na području Sandžaka su: Sandžak (1932. Prijepolje), Glas sandžaka (Novi Pazar), Bratstvo (Novi Pazar), Polimlje (Prijepolje), Polje (Bijelo Polje), Pljevaljske novine (Pljevlja), Beranske novine (Berane), Revija Sandžak (Sarajevo, Novi Pazar), Sandžačke Novine (Novi Pazar), Glas Islama (Novi Pazar), Elif (Podgorica), Bošnjačke Novine (Rožaje), Parlament (Novi Pazar), Has (Novi Pazar), Mond Press (Novi Pazar), Mostovi (Pljevlja), Mak (Novi Pazar), Sent (Novi Pazar), Almanah (Podgorica), Behar (Rožaje), Mozaik (Bijelo Polje).

Neki od ovih pisanih medija još uvijek su živi, drugi odavno zaboravljeni i mogu se pronaći tek u arhivima ili eventualno pojedinim bibliotekama. Trenutno redovito izlaze: Glas islama i Sent.

Elif, Forum Bošnjaka, Bošnjačke novine i Alamanah periodično izlaze u južnome Sandžaku i Podgorici.

Jedini sandžački pisani medij koji u kontinuitetu izlazi petnaest godina jeste Glas islama. Glas islama je u najtežem periodu novije historije za islam i muslimane na ovim prostorima, a to je period od 2007., odigrao epohalnu ulogu objavljujući istine o sinhronizovanom napadu na IZ-u, koja je jedini istinski stožer muslimana Bošnjaka u Srbiji.

Glas islama je list osnovan od strane Mešihata IZ-e 1996. godine, i od toga dana on je medijski stub u odbrani interesa muslimana i kritičar svih oni koji se usuđuju da u islam i muslimane diraju.

1996. godine osnovan je nedjeljnik „Sandžačke novine“. Prvih pet godina rada bilježio je znatne rezultate, iako je uvijek bio glasilo jedne političke partije. Kasnije sve manje i manje, da bi bio ugušen 2008. godine. Iako je bilo pokušaja da se ponovo pokrene, te su i obezbjeđivana sredstva iz nadležnih ministarstava, ovo glasilo više nikada nije zaživjelo u starom formatu. Trenutno postoji samo internet stranica.⁴

⁴ Istraživački tim revije Sandžak, *Mediji u Sandžaku između sojetla i mraka*, revija SANDŽAK, 1. februar 2012., br. 161.

DNEVNE NOVINE

Porazna je činjenica da Sandžak koji je dao prvog novinara u Bošnjaka (Mehmed Šakir Kurtćehajić) i ima toliki broj vrlo uspješnih giganata od kojih neki kreiraju medijsku sliku zemalja u regionu⁵ nikad nije imao repскетabilnu dnevnu novinu.

INTERNET PORTALI

Najposjećeniji internet portali u Sandžaku su: Revijasandzak.com, Sandzackenovine.rs, Sandzakpress.net, Sandzakonline.com, Sandzakinsajder.com, Sandzak.eu, Sandzakhaber.net, Sandzakavaz.rs, Sandzaknews.com, Sandzaklive.com.

Definitivno najposjećeniji internet portal jeste Sandzakpress.net, iako važi za nezvaničan portal, kao i RevijaSandzak.com koji je nasljednik prvog sandžackog istoimenog medija Revija Sandžak iz 1932. godine.

ZAKLJUČAK

Vijest formira svijest kod ljudi. Istinita vijest formira ispravnu svijest, dok lažna vijest formira bolesnu svijest. A bolesna svijest je kobna za društvo.

Uloga medija bi trebalo biti borba za istinu i od te vrijednosti bi morali trebali krenuti mjeriti ono što se dešava oko nas i što imamo prilike vidjeti u svim vrstama medija. Jako je važno sačuvati snagu dostojanstva slobode i kritičkog mišljenja da ne biste postali robovi nečega. Današnje trvenje ljudske civilizacije se odvija na relaciji trvenja dviju snaga. Jedne koja pokušava ljude probuditi, osvijestiti, da sačuvaju sopstveni ljudski suverenitet. I druge koja ih pokušava pretvoriti u potrošačku mašineriju koja ne treba misliti već funkcionirati po inerciji i navikama. Zato je jako važno shvatiti princip istine, on treba da bude prevashodna vaga.⁶

5 Fahrudin Radončić, vlasnik Avaza i oko dvadesetak drugih pisanih i elektronskih medija, Senad Pećanin doskorašnji vlasnik BH Dana, Senad Hadžifejzović autor kultnog "Centralnog dnevnika" i novosonovane televizije „FACE TV“.

6 Muftija sandžacki Muamer-ef. Zukorlić, Tribina: *Princip istine je mjera kvaliteta medija*, revija Sandžak, 1. februar 2012., br. 161, strana 23.